

Motion till riksdagen 2024/25:3390

av Gudrun Nordborg m.fl. (V)

med anledning av prop. 2024/25:124 Skärpt syn på sexuella kränkningar, bedrägerier mot äldre och brott med kön som hatbrottsmotiv

1 Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en utvärdering av om skyddet för barn mot att utnyttjas av köpare av sexuella handlingar är tillräckligt starkt när lagändringarna varit i kraft i tre år, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2 Regeringens förslag

Regeringen föreslår i sin proposition ett antal lagändringar som syftar till att stärka det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar, bedrägerier mot äldre och brott med kön som hatbrottsmotiv. Bland annat föreslås att den som genomför ett samlag eller en annan sexuell handling med ett barn under 18 år och otillbörligt utnyttjar att barnet på grund av t.ex. psykisk ohälsa, funktionsnedsättning eller gärningsmannens auktoritet har en nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet ska kunna dömas för våldtäkt mot barn och sexuell övergrepp mot barn. Vidare föreslår regeringen att brottsbeteckningen köp av sexuell tjänst ändras till köp av sexuell handling och det straffbara området för det brottet och för koppleri utvidgas till att även omfatta handlingar som utförs på distans, dvs. utan fysisk kontakt. Kön föreslås läggas till i den bestämmelse som gäller straffskärpning vid brott som begås med hatbrottsmotiv. Dessutom ska fler fall av bedrägeri bedömas som grova brott och ge ett hårdare straff, genom att det särskilt ska beaktas om gärningsmannen på ett hänsynslöst sätt har utnyttjat offrets skyddslösa eller utsatta ställning eller om gärningen har ingått i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2025.

3 Vänsterpartiets ställningstagande

Vänsterpartiet står bakom regeringens förslag eftersom dessa ligger i linje med vad vi själva driver. Vi har t.ex. lyft frågorna om att ändra begreppet ”sexuell tjänst” till ”sexuell handling”, att stärka skyddet för barn mellan 15 och 18 år som utsätts för köp av sexuella handlingar och att livesända köp av sexuella handlingar där köparen kan påverka innehållet ska räknas som sexköp (mot. 2023/24:994 och mot. 2024/25:1903). Vi har även föreslagit att kön ska kunna ligga till grund för hatbrott (mot. 2021/22:2599). När det gäller bedrägerier mot äldre har vi uttalat att vi, förutom eventuella straffskärpningar, vill se mer förebyggande arbete och öka bankernas ansvar för att skydda konsumenter mot brott. Vi har även tagit initiativ i riksdagens civilutskott för att stoppa telefonbedrägerierna som särskilt riktas mot äldre och andra sårbara personer.

Vi ser dock behov dels av utvärdering av i synnerhet ett av regeringens förslag i den aktuella propositionen, dels av att gå längre än vad regeringen nu föreslagit på några punkter. Vi har ännu fler förslag för att stoppa mäns våld mot kvinnor och barn i bl.a. motionerna Åtgärder för att stoppa mäns våld mot kvinnor och barn (mot. 2024/25:1903) och Mäns våld mot kvinnor och andra former av våld i nära relationer (mot. 2024/25:1925).

3.1 Skyddet för barn mot att utnyttjas av sexköpare

I dag ser det straffrättsliga skyddet för barn mot att utnyttjas genom köp av sexuell handling olika ut beroende på barnets ålder. När en person köper en sexuell handling av ett barn under 15 år rubriceras det som våldtäkt. Men om barnet är över 15 år rubriceras samma brott som utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, vilket innebär ett minimistraff på sex månaders fängelse. Våldtäkt har däremot ett minimistraff på tre års fängelse. När det gäller sexuella handlingar med barn i åldern 15–17 år där det förekommer inslag av utnyttjande av ett barn som exempelvis mår psykiskt eller fysiskt dåligt *kan* dock bestämmelserna om våldtäkt eller sexuellt övergrepp samt motsvarande oaktsamma brott vara tillämpliga i vissa fall. Det krävs dock att gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att barnet befinner sig i en särskilt utsatt situation eller att gärningsmannen förmår barnet att delta genom att allvarligt missbruka en beroendeställning.

Att bestämmelsen om köp av sexuell handling är utformad så att den i praktiken omfattar brott som begås mot barn mellan 15 och 17 år beror på att barn under 15 år aldrig juridiskt kan samtycka till sexuella handlingar. Att ha samlag med en person under 15 år eller genomföra en handling som kan likställas med samlag är därför alltid våldtäkt mot barn (6 kap. 4 § BrB). Men precis som anförs i utredning SOU 2021:43 får köp av sexuella handlingar av barn alltid anses som en kränkning av barnet, även när barnet uppnått åldern för sexuellt självbestämmande (s. 332). I utredning SOU 2016:42 har man redogjort för att ungdomar som utnyttjas i prostitution ofta har flera symptom såsom ångest, depression, posttraumatisk stress, dissociation, ilska och sexuella bekymmer, bristande vuxenkontakter och svårt att sätta gränser i jämförelse med andra ungdomar. Studier visade att ungdomar som säljer sex ofta har problem med psykisk ohälsa, ett sexualiserat beteende och gränsöverskridande handlingar (som alkoholkonsumtion, missbruk och kriminalitet). Av utredningens redovisning framgår också att de sexuella handlingar som köpare efterfrågade av unga offer generellt sett var av ett mer hänsynslöst slag. Skälet till detta är att de unga som utnyttjas i prostitution har betydligt svårare att sätta gränser än vuxna. Enligt utredningen SOU 2023:80 visar

en studie från Stiftelsen Allmänna Barnhuset att gruppen unga personer med sexuellt självskadebeteende ökat. Enligt studien hade ungdomar som sålt sex en signifikant sämre hälsa än andra och dessutom större svårigheter att reglera känslor. En mycket stor andel av de unga som sålt sex hade även utsatts för sexuella övergrepp. De ungdomar som sålt sex var i högre grad diagnostiserade med någon funktionsnedsättning än andra. Unga människor som redan mår mycket dåligt riskerar alltså att utnyttjas grovt av vuxna män som vill köpa sexuella handlingar.

Därför är det mycket positivt att regeringen nu föreslår att det straffbara området för våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn utvidgas till att även omfatta gärningar där gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att ett barn under 18 år på grund av psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk, gärningsmannens auktoritet eller annars med hänsyn till omständigheterna har en nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet. Vår förhoppning är att ändringen ska leda till att fler män som utnyttjar barn för sexköp får kännbara straff och att fler män avskräcks från att ta kontakt med barn under 18 år i syfte att köpa sex. Vi står dock fast vid vår tidigare inställning att handlingen att ge barn i åldern 15–17 år ersättning i utbyte mot sexuella handlingar *i sig* innebär ett utnyttjande av barnet och av att barnet befinner sig i en beroendesituation. Vi ser den nu aktuella lagändringen som en bra början men anser att den behöver utvärderas, förslagsvis efter att ha varit i kraft i tre år, för att klargöra om skyddet för barn mot sexköpare är tillräckligt starkt eller om ytterligare skärpningar krävs.

Regeringen bör ta initiativ till en utvärdering av om skyddet för barn mot att utnyttjas av köpare av sexuella handlingar är tillräckligt starkt när lagändringarna varit i kraft i tre år. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2 Ett strikt ansvar när det gäller barns ålder

I dag finns ett oaktsamhetsrekvisit i brottsbalken som innebär att förövare endast kan dömas för sexualbrott mot barn om de förstått eller borde ha förstått hur gammal barnet var. Det innebär att barn med en längre gången pubertetsutveckling har ett sämre skydd av lagstiftningen. Detta får stora konsekvenser i synnerhet för barn mellan 15 och 17 år som utsätts för sexualbrott eller utnyttjas genom köp av sexuell handling (6 kap. 13 § BrB). Bestämmelsen ändrades 2018 därför att barns kroppsutveckling blivit central för domstolarnas bedömningar, vilket ledde till en oenhetlig rättstillämpning och ett bristfälligt skydd. Dock undantas fortfarande barn som ser ut att klart ha passerat åldersgränsen från skyddet, vilket slår hårt särskilt mot flickor. För en rimlig lagstiftning krävs ett fullständigt avsteg från kroppsutveckling som relevant omständighet. Vänsterpartiet anser att det är orimligt att barn på grund av sin kroppsliga mognadsutveckling fråntas ett godtagbart skydd för sin sexuella integritet.

I utredning SOU 2023:80 görs dock bedömningen att domstolarnas tillämpning av 6 kap. 13 § BrB har förändrats på det sätt som avsågs med lagändringen 2018 (jfr prop. 2017/18:177). Bedömningarna är, enligt utredningen, mer enhetliga och domstolarna utgår inte längre från att det krävs någon kvalificerad form av oaktsamhet. Utredningen menar också att domstolarna lägger mindre vikt vid barnets kroppsutveckling och gör en mer allsidig oaktsamhetsbedömning än tidigare. De beskrivna förändringarna har enligt utredningen stärkt barns straffrättsliga skydd mot sexuella kränkningar vid oaktsamhet hos gärningspersonen i fråga om barnets ålder (SOU 2023:80 s. 116–120). Utredningen lägger därför inte fram något förslag på området.

Barnombudsmannen (BO) skriver i sitt remissvar att de instämmer med utredningen i att domstolarna lägger mindre vikt vid barnets kroppsutveckling och gör en mer allsidig oakt-samhetsbedömning än tidigare, samt att de tilltalade oftare bedöms ha varit oakt-samma. BO konstaterar dock att rättspraxis fortfarande innebär ett mer begränsat skydd för fullt pubertetsutvecklade barn och barn under 15 år som ser äldre ut än andra i samma ålder. Enligt barnkonventionen, det fakultativa protokollet samt Lanzarote-konventionen ska alla barn under 18 år erbjudas skydd mot sexualbrott utan diskriminering. Barnrätten gör därmed inte skillnad mellan barn på grund av pubertetsutveckling. Barnrättskommittén har tidigare kritiserat Sverige för att det straffrättsliga skyddet är svagare för pubertetsutvecklade barn.

Vänsterpartiet anser att det är positivt att utvecklingen kring domstolens oakt-samhetsbedömningar går åt rätt håll men instämmer i BO:s synpunkter.

3.3 Straffansvar för psykiskt våld

Psykisk misshandel riktar sig mot en persons självkänsla i syfte att dominera, kontrollera och förödmjuka. Våldet kan leda till stress som ger allvarliga konsekvenser för både den fysiska hälsan och det psykiska välmåendet för den som utsatts även lång tid efter att misshandeln har upphört. Trots det är verbal och psykisk misshandel i sig inte alltid straffbar enligt svensk lagstiftning i dag. Psykisk misshandel måste rymmas inom rekvisiten för t.ex. något av brotten olaga hot eller ofredande, för att vara brottslig. Tagen ur sitt sammanhang är verbal och psykisk misshandel därför i sig inte alltid straffbar. Vidare verkar utvecklingen i praxis ha lett till att det i princip krävs att åtalet omfattar allvarlig brottslighet för att domstolen ska döma för kvinnofrids- eller fridskränkingsbrott. De vanligaste brotten som ingår i fällande domar är misshandel av normalgraden, följt av olaga hot och ofredande. Fridskränkningens utredningen gjorde i SOU 2011:85 en praxisgenomgång av 300 hovrättsdomar som visade att det i 97 procent av domarna för grov kvinnofridskränkning och i 90 procent av domarna för grov fridskränkning ingick misshandel av normalgraden. Utredningen konstaterade att det i den övervägande delen av fallen ingick förhållandevis allvarliga gärningar. Det var sällan åklagaren väckte åtal för fridskränkingsbrott om åtalet bara bestod av lindrigare gärningar. Med lindrigare gärningar avsågs exempelvis olaga hot, ofredande och ringa misshandel. Dessa brott har visserligen både böter och fängelse i straffskalan men ansågs ändå som förhållandevis lindriga enligt Fridskränkningens utredningen. Utredningen ansåg dock att det inte kunde dras några säkra slutsatser om orsakerna till utvecklingen av domstolarnas praxis.

Vänsterpartiet anser att det är viktigt att psykiskt våld, på ett tydligare sätt än i dag, omfattas av den svenska kriminaliseringen av våld i nära relationer. Vi har tidigare föreslagit att psykiskt våld i form av kontrollerande eller tvingande beteende ska bli tydligt straffbart (mot. 2021/22:2599). Glädjande nog tillsatte den förra regeringen en utredning som bl.a. fick i uppdrag att lämna förslag på hur det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld kan stärkas. I augusti 2022 presenterades utredningen Ds 2022:18 i vilken det bl.a. föreslås att en ny brottstyp, psykisk misshandel, ska införas i brottsbalken. Förslaget har varit ute på remiss, men vi befärar att den nuvarande regeringen inte avser att lägga fram ett konkret förslag till riksdagen i närtid.

Gudrun Nordborg (V)

Hanna Gunnarsson (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Karin Rågsjö (V)

Jessica Wetterling (V)

Tony Haddou (V)

Maj Karlsson (V)

Håkan Svenneling (V)